

БУРЯАД ЛИТЕРАТУРА

Буряад литератураар һуралсалай удхын хэмжээн (стандарт)

Тайлбари бэшэг

Примерная программа по родной (бурятской) литературе для 5-9 классов составлена на основе Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации» от 29 декабря 2012г. № 273-ФЗ, Федерального государственного стандарта основного общего образования, утвержденного приказом Министерства образования и науки Российской Федерации № 1897 от 17 декабря 2010 г., Примерной основной образовательной программы основного общего образования, Приказа Министерства образования и науки РФ от 29 декабря 2014 г. № 1644 «О внесении изменений в приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 17 декабря 2010 г. № 1897 «Об утверждении федерального государственного стандарта основного общего образования», Приказа Министерства образования и науки РФ от 31 декабря 2015 г. № 1577 «О внесении изменений в федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования, утвержденный приказом от 17 декабря 2010 г. № 1897.

- - Уставом МБОУ «Гэгэтуйская СОШ»;
- - Образовательной программой МБОУ «Гэгэтуйская СОШ»;
- - Положением МБОУ "Гэгэтуйская СОШ" о рабочей программе педагога, в соответствии с требованиями ФК ГОС
 - Примерной программы учебного предмета «Бурятская литература» для общеобразовательных организаций с обучением на родном (бурятском) языке основного общего образования.....

Примерная программа по бурятской литературе строится с учётом:

- лучших традиций отечественной методики преподавания литературы, заложенных трудами В.И.Водовозова, В.Я.Стоюнина, В.П.Острогорского, Г.А.Гуковского, В.В.Голубкова, Н.М. Соколова, М.А.Рыбниковой, В.Г.Маранцмана, О.Ю.Богдановой, З.Н.Новлянской, А.Г.Кутузова, В.Я.Коровиной, С.П.Лавлинского, и др.;
- традиций методики преподавания бурятской литературы, изучения бурятского фольклора, произведений бурятской литературы, разработанных В.Б.Махатовым, Б.Б.Батоевым, В.Ж.Хамагановым, Ш.-Р.Н.Цыденжаповым, С.Ж.Балдановым и др.;
- соответствия рекомендуемых к изучению произведений возрастным и психологическим особенностям обучающихся;
- требований современного культурно-исторического контекста.

Примерная программа выполняет две основные функции: информационно-методическая, организационно-планирующая.

Информационно-методическая функция позволяет всем участникам

образовательного процесса получить представление о целях, содержании, общей стратегии обучения, воспитания и развития учащихся средствами данного учебного предмета.

1. Гадна Буряад Республикын Нуралсалай болон эрдэм ухаанай яаманай дурадхаһан 5-11 классуудай буряад литератураар туршалгын программа (2009 он) дээрэ үндэхэлэгдэжэ, 6 классай Буряад литература (авторнууд: Жамбуева Ж.Ц., Цыренова Ц.Б., Цыденова Х.Г. 2018 он) түшэглэн бэшэгдээ. Буряад литература үзэлгэ болбол имагтал образоор харуулдаг дээрэхэ һурагшадые арад зондоо үнэн сэхээр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ тон ехэ удха шанартай. Түрэлхи литература шудалан үзүүлхэдээ, буряад хэлэнэйнгээ баялитай гүнзэгыгөөр танилсуулха, хайнаар хэлүүлдэг, уншуулдаг, бэшүүлдэг болгохоһоо гадна буряад арадайнгаа ажабайдал, түүхэ, заншал, зан абари үзэжэ байгаа зохёолнууд дээрэ үндэхэлэн, хайнаар ойлгуулха, ухаан сэдхэлдэнь шэнгээхэ, хүмүүжүүлхэ гэхэн гол шухала зорилго табигдана.

Юрэнхы мэдээн

Нуралсалай халбариин нэгэ хуби болохо буряад литературын юрэнхы характеристикэ Литература - искусствын нэгэ янза, нэгэ зүйл юм. Литература хүниие оорыень, тэрэниие тойрожо байгаа элдэб юмэнүүдые, дайда дэлхэйдэ боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдые, байгаалиин үзэгдэлнуудые, оршон тойрон юртэмсэ, тэрэнэй жама ёһо гэхэ мэтэнүүдые искусствын бэшэ зүйлнүүдтэл адли уран хайханай образоор, уран хайханай хуулиин эрилтэнүүдые баримталан, уран гоёор зураглан харуулдаг. Искусствын зүйл бүхэн оорын онсо илгаатай ба тусхай хэлэтэй.

Литературын хүгжэлтэ, уран хайханайнь шанар, баялигынь хэлэнһээ дулдыдадаг. Тиимэхэ үгэдэ, тэрэниие зүбоор, шадбаритайгаар хэрэглэлгэдэ, хэлэ хурсадхалгада, баяжуулалгада аргагүй ехэ анхарал хандуулагдаха болоно.

Литература үхибүүдэй хэлэ хүгжөөлгэдэ ехэ удха шанартай. Тиимэхэ багша бүхэн зохёолой хэлэндэ анхаралаа хандуулжа, зохёол шудалан үзэхэ зэргэтэй.

Уран хайханай литература хүнэй ухаан сэдхэлэй ажал ябуулгын нэгэ зүйл һэн тула шажан, мораль, философи, эрдэм гэхэ мэтэнүүдтэй нягта холбоотой ба харилсаатай. Языкознани, этикэ, эстетикэ, түүхэ, логико, психологи гэхэ мэтэ эрдэмүүдтэй нягта холбоотой ба хододоо эдэбхитэйгээр харилсажа байдаг. Тэрэ илангаяа нягтаар литературоведени, литературна кригикэ, литературын түүхэ гэхэн литература шэнжэлдэг эрдэмэй халбаринуудтай харилсадаг.

Буряад литература хадаа нуралсалай дисциплинэ болоно. Тиихэдээ «Буряад хэлэн ба литература» гэхэн нуралсалай халбариин хуби боложо ороно.

Нуралсалай дисциплина болохо буряад литературын зорилго ба удха

Буряад лигерагураар нуралсалай гол зорилго хадаа һурагшадые түрэл литературын ба бүхэдэлхэйн литературын баялигтай, уран хайханайнь онсо шэнжэтэй, гоё хайхантайнь танилсуулга, эстетическэ талаар һурагшадые хумуужуулгэ, уран хайханай бүтээлнүүдые зүбоор ойлгожо абалга, тэдэниие зүбоор сэгнэжэ нуралга, гоё хайханиие ойлгодог мэдэрэлтэй болголго, бурханай үгэнэн бэлиг талааниие хүгжөөлгэ гэхэ мэтэ болоно.

Энэ зорилгы бээлүүлгэ иимэнууд юмэнүүдые хараална :

түрэл буряад литературынгаа ба бүхэдэлхэйн литературын эрхим хайн зохёолнуудые уншалга ба шудалан үзэлгэ;

уран хайханай бүтээлнүүдые бээ даагаад ойлгожо абаха дадал, шадбаритай бололго;

- хүн түрэлтэнэй ба яһаган бүхэнэй ажабайдалда литература тусхай һуури эзэлдэг гэхэн ойлгосо бээлүүлгэ;

- юртэмсэдэ ба искуствада бүхэли зандань хандаха дадал хүгжөөлгэ;

- хүнэй олонийтын ба үйлэдбэрийн ажабайдалай бүхы халбаринуудта хэрэглэхэ тусхай уран хайханай, зохёохы түрэлхи бэлиг, эстетическэ мэдэрэл, образноор бодожо нуралга хүгжөөлгэ;

- гоё хайханиие наринаар, ухаан бодолтойгоор ойлгохо мэдэрэл хүмүүжүүлгэ.

Литературна хуралсалай зорилгын юрэнхы дээрээ бэлүүлэгдэхэниие иимэ туйлалтанууд гэршэлхэ ёһотой:

- уран зохёолнуудые хурагшадай ехээр уншаһаниинь, тиихэдээ уран зохёолнуудай али бүхы талануудые ойлгожо абадаг болоһониинь, уншалгын системэтэй болоһониинь, уншалгын һонирхолтой боложо, тэрэнэй хүгжөөжэ байһаниинь;

- уран зохёолой идейнэ ба нравственна удха гүнзэгыгоор ойлгожо абалга (оорын онсо харасатай байлга, уран зохёолой удха ба түхэл үргэноор ойлголго, бээ дааһан зүб сэгнэлтэ үгэлгэ);

- уран һайханай литература тухай хэды шэнээн мэдэсэтэйб (литературын теориие мэдэсэ, уран зохёол шүүлбэри хэхэдээ ба тэрэниие сэгнэхэдээ*уран һайханай литература тухай мэдэсэеэ хэды шэнээн шадабаритайгаар хэрэглэнэ);

- уран һайханай литература шудалан үзэхэдөө, хэлэ хүгжөөлгын хэды шэнээн шадабаритай, дадалтай болоһон байнаб.

Литератураар шэнжэлэн үзэгдэхэ гол түлэб зүйлынь хадаа түрэл ба бэшэ арадуудай литературын зохёолнууд болоно. Тиихэдээ буряад литературын уран зохёолнуудые шэнжэлэн үзэлгэдэ сагай ехэнхи хуби үгтэхэ. Буряад литературынгаа зохёолнуудые үзэхэтэйгээ хамта хурагшад бэшэ арадуудай литературын зохоолнуудтай танилсаха зэргэтэй.

Арадай аман зохёолһоо, түрэл ба бэшэ арадуудай литературануудһаа абтаһан зохёолнуудые шудалан үзэхынгоо хажуугаар хурагшад литературын түүхээр ба теорёор уран зохёол шүүлбэрилхэдэ хэрэгтэй мэдэсэнүүдые ойлгожо абаха зэргэтэй. Литературын теорёор үгтэһэн ойлгосонууд хурагшадай наһанда, мэдэсэдэ тааруулагдаһан, нэгэ системэтэй болгогдоһон байха ёһотой. Хурагшад мүн баһа литературна шүүмжэлгын (критикын) ба публицистикын зарим хэрэгтэй, тухатай зохёолнуудые үзэхэ, стилистикээр, аман ба бэшэмэл хэлэлгээр шадабаритай, дадалтай болохо ёһотой.

Литература үзэхэ уедоо хурагшад психологи, этикэ, философи гэхэ мэтэнуудһээ хүн түрэлтэниие ойлгоходо тухатай мэдэсэнүүдые абаха зэргэтэй.

Литература шэнжэлэн үзэхэдэ мүн баһа эстетикэ, этикэ, түүхэ, этнокультура г.м. талаар мэдэсэнүүд аргагүй ехэ удха шанартай. Философиин бүхы эрдэм наукануудай, искусствын, литературын методологическа үндэһэн болохо һэн тула философёор илангаяа гүнзэгы мэдэсэнүүдые үгэхые оролдохо. Гэхэтэй хамта, литература шудалан үзэхэдөө, социально-историческа ба этнокультурна мэдэсэнүүдые хараадаа абан, тэдэниие хэрэглэхэ гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Юрэнхы эрдэм хуралсалай хургуулинуудта үзэхэ уран зохёолнуудые шэлэн абахада, иимэнууд эрилтэнууд табигдаха ёһотой :

- уран зохёолой удхын ба уран найруулгын үндэр дээдын шанар (һайн талаараа жэшээ боложо үгэхэ зохёолнууд абтаха зэргэтэй);

- уран зохёолой бэшэгдэһэн үе сагайнгаа ба мүнөө үе сагай олонийтын болон литературын хүгжэлтэдэ оруулха удха шанар;

- уран зохёолой хурагшадые хүмүүжүүлхэ ба болбосоруулха хэрэгтэ оруулха удха шанар;

- уран зохёолой хурагшадай ойлгожо абахада бэлэн байһаниинь;

- уран зохёолой хурагшадай һонирхол түрүүлэн таталга.

Литературна хуралсалай гол шэглэлнүүд ба шатанууд

Уран зохёол уншалга, тэрэниие хадуун абалга, анализ хэлгэ ба тайлбарилга (удха түхэлынь элируулгэ), литературын теориин ба литературын түүхын талаар мэдэсэнүүдые ойлгожо абалга, аман ба бэшэмэл хэлэлгэ хүгжөөлгын хүдэлмэринүүд гэхэ мэтэ хурагшадай зохёохы, бээ даагаад хэхэ ажал хүдэлмэринүүдые урмашуулха, тулхые үгэхэ ажал ябуулганууд литературна хуралсалай бүхы шатануудта бэлүүлэгдэхэ, хурагшадай ажал хүдэлмэрийн шухала хараа шугамууд болохо зэргэтэй. Тиихэдээ хурагшадай наһа, бэлэдхэл хараадаа абаха. Литературна хуралсалай удхые элишэлһэн заатагүй хэрэглэгдэхэ эгээн бага хэмжуур

Литература тухай теоретико-литературна мэдэсэ ямар удхатай байхаб гэбэл:

- литература фольклор хоёрой хоорондохи харилсаан;

- хүн - литературы» гол шухала герой, зураглан харуулха гол шухала предметын болоно;
- уран зохёолой темэ ба идей;
- литературна геройн абари зан ба тэрэниие зураглан харуулха арга зэбсэгүүд (портрет, хэлэлгэ, авторай характеристикэ, уран тодорхойлолго (художественная деталь));
- уран зохёолой сюжет ба тэрэнэй элементнүүд;
- уран зохёолой байгуулга (композици);
- хэлэнэй уран найруулгын аргууд (эпитет, зэргэсүүлгэ, олицетворени, метафора);
- литературыын род (эпос, драма, лирикэ) ба жанр (рассказ, повесть, роман, басня, баллада, поэмэ г.м.) тухай мэдээн;
- сатира ба юмор (шог) тухай мэдээн;
- прозаическа ба шулэглэмэл хэлэлгэ (ритм, рифмэ, строфа).

Историко-литературна мэдэсэ ямар удхатай байхаб гэбэл;

- шудалан үзэжэ байгаа уран зохёолойнгоо автор тухай мэдээн;
- уран зохёолой бии болоһон үе саг ба зохёол дотор зураглагдаһан саг тухай мэдээн.

Нурагшын өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные УУД):

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрэ хэлэхэ
- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүдые дэмжэһэнээ, тэдэндэ туһалһанаа түрэл хэлэн дээрэ харуулха
 - хэлээ баян, тодо, уран, сэбэр болгохоёо оролдохо;
 - түрэл орондоо, байгаалидаа дуратай байһанаа, уг гарбалайнгаа утаһа мэдэһэнээ харуулжа шадаха;
 - уншаха, харилсаха дуратай байха;
 - бэшэхэ шадабаритай байха, шагнажа абаад бэшэхэ, зохёон бэшэхэ;
 - сэдхэлэйнгээ байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юумэнүүд тухайгаа зохёон бэшэхэ;
 - түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;
 - өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД)

- өөрөө хэшээлэй темэ хэлэхэ;
- багшатаяа сугтаа хуралсалай проблемнжэ асуудал яажа шийдхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиха;
- хэһэн ажалай түсэбтэй, алгоритмын ёһотой тааруулха, зэргэсүүлхэ, ажалаа шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, нурагшатай ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болообиб гэжэ элирүүлжэ нураха, критеринүүдые зохёохо.

Оршон тойроние шудалха шадабари (познавательные УУД)

- тестээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза ойлгохо: юн тухай хэлэгдэнэб, гол удхань, идейн ямар бэ?
- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;
- ондо ондоо түхэлтэй текстүүд сооһоо (текст, схемэ, хүсэнэг, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
- анализ, синтез хэхэ;
- шалтаан хойшолон хоёрой хоорондохи холбоо харуулха;
- бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- Хэлэлгын зорилгоһоо дулдыдуулан өөрынгөө һанал бодол аман ба бэшэгэй хэлэн дээрэ харуулха
 - хэлэхэ харилсаха зорилгоһоо үндэһэлэн, монолог, диалог хэрэглэжэ шадаха;
 - өөрынгөө һанал бодол, һанамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;
 - хүнэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгы һанал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;

- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ ханал бодолдо ерэхэ, асуудалнуудыг табиha.

- **Буряад литератураар шадабари (предметные результаты)**

- Нурагшад иимэ юумэнуудыг мэдэхэ ёһотой:
- -Үзэһэн зохёолойнгоо автор тухай, номой нэрыг;
- - Үзэһэн зохёолойнгоо гол үйлэнуудыг (сюжет, геройнууд, тэдэнэй хоорондохы харилсаан тухай);
- -портрет,пейзаж, эпитет, метафора тухай, тэдэнэй онсо янзануудыг;
- -программаар хараалагдаһан сээжэлдэхэ ёһотой зохёолой хэһэгүүдыг ,шүлэгүүдыг. Нурагшад иимэ юумэнүүдыг хэжэ шадаха ёһотой:
- -уран зохёолшыг зохёол соогоо бэшэһэн уран зураглалыг хөөрэжэ;
- -үзэжэ байһан зохёолой гол шухала үйлэнуудыг бусад олон юрын үйлэнуудһээ илгажа;
- -зохёол сохи үйлэнуудэй болоһон шалтагааниег , сагыг, тэрэнэй хойшолонгыг элирүүлжэ;
- үзэжэ байһан зохёолой хэлэнэй уран аргуудыг, байгаалиин зураглалнуудыг текст сооһоо илгажа;
- -зохёолой геройдо оорыг хэһэг,хэрэг, үйлэ, хэлэһэн ханал бодолыг баримталан, характеристикэ үгэжэ;
- -уран зохёол болон хрестомати сорхи текст зүбоор, тодорхойгоор уншажа; -сээжэлдэһэн зохёолоо тодоор, уранаар уншажа;
- -багашаг эпическэ зохёол болоод ехэ зохёолой хэһэгүүдыг тобшоор,удхадань дүтэрхыгоор, түүбэрилэн найруулан бэшэжэ;
- -зохёолой герой тухай хөөрэжэ;
- -багахан эпическэ зохёолой удхаар түсэб табижа;
- -өөрынгөө дураар уншаһан зохёол тухайгаа ханамжая, ойлгоһоноо өөрынхээрээ хөөрэжэ;
- -уран зураашадай гоё хайхан зураг тухай ойлгоһоноо, ханамжая хэлэжэ; -« Түрэлхи литература» болоод уншаһан ном соохи тайлбари үгэдэг оньһо
- хэрэглэжэ.

Уншалгын ба литературна-творческо ажал ябуулга

Нурагшад ямар юумэндэ нурахаб:

- уран зохёол анализ хэжэ, сэгнэжэ нураха;
- уран зохёолой бэшэгдэһэн сагтайгаа ба манай үгэ сагтай холбоотой байһаниег тайлбарилжа шадаха болохо, ондо ондоо уран зохёолшодой зохёолнууд соохи геройнуудай, проблематикын адли ба адли бэшыг илгаруулжа нураха;
 - эпическэ зохёолой гү, али тэрэнэй хэһэгэй удха тодорхойгоор, богонёор, хоорэгшэ нюур хубилган аман үгоор гү, али бэшэмэлээр (изложени) хоорэжэ үгэхэ шадабаридыг нураха;
 - уран зохёолой геройнууд ба проблемэнууд тухай табигдаһан асуудалнуудта дэлгэрэнгы харюу аман үгоор үгэжэ нураха;
 - уран зохёолой геройнууд, проблемэнуудээр, нурагшадта ооһэдтэнь дүтэ нравственна проблемэнуудээр ба публицистическэ темэнуудээр сочинени бэшэжэ нураха;
 - бэеэ даагаад уншаһан зохёолнууд тухайгаа ба искусствын литератураһаа бэшэ янзануудай зохёолнууд тухай ханамжая бэшэжэ нураха;
 - очеркнүүдыг, зураглалнуудыг, хонирхол татаһан хүнүүдэй портретнүүдыг, уншаһан зохёолнуудаараа инсценировкануудыг ба литературна-творческо шэнжэтэй зохёолнуудыг бэшэжэ нураха;
 - уридшалан хэгдэһэн шэнжэлгэ ба сэгнэлтэдэ түшэглэн уран хайханай текст уран гоёор уншажа нураха.

Литература тухай мэдэсэ

Историко-литературна мэдэсэ:

- уран зохёолшын намтар, ажабайдал, зохёохы зам тухай мэдээн;
- буряад литературы гол шухала, хүгжэлтын шата болоһон зохёолнуудай бии болоһон тухай мэдээн; шэнжэлэн үзэһэн зохёолнуудгань литературна шүүмжэлэгшэдэй үгэһэн сэгнэлтэ тухай мэдээн, буряадай элнтэ шүүмжэлэгшэдэй, литературоведүүдэй бэшэһэн сгатьянууд.

Теоретико-литературна мэдэсэ:

- литературы метод, литературна хараа шэглэлнүүд (направление) тухай мэдэсэ;
- уран зохёолой бодото түүхын (конкретно-историческа) ба нийтэ хүн түрэлтэнэй удха шанартай байһан тухай согсолһон мэдээн;
- литературны род, жанр тухай согсолһон мэдээн ба авторай мэдэрэл зураглан харуулха гол аргууд тухай согсолһон мэдэсэ;
- уран зохёолой идейно-стилевой нэгэдэл тухай согсолһон мэдэсэ.

Уншалгын ба литературна-творческо ажал ябуулга

Һурагшад теоретико-литературна мэдэсэ хэрэглэн уран зохёолнуудые анализ хэхэдээ ямар юумэндэ һурахаб гэбэл:

- эпическэ ба драматическа зохёолнуудай геройнуудта характеристикэ үгэжэ, тэдэниие сэгнэжэ һураха;
- эпическэ ба драматическа зохёолнуудай геройнуудай хоорондохи харилсаа, тэдэниие бүлэглэхэ ёһо гурим ойлгожо абаха;
- эпическэ ба драматическа зохёолнуудай гол шухала проблематика элирүүлжэ һураха, тиихэдээ авторайнь үзэл бодол тодорүүлжа һураха;
- шүлэглэмэл, лирическэ зохёолой хэлэнэй уран онсо шэнжэ элирүүлжэ, сэгнэлтэ үгэжэ һураха;
- авторай мэдэрэл, бодол элишэлэн харуулха гол түлэб аргуудые тайлбарилжа һураха;
- шэнжэлэн үзэһэн зохёолойнгоо ямар нэгэ литературна родто, жанрта хамаатай байһаниие тодорхойлох;
- шэнжэлэн үзэһэн зохёолнуудаа, тэдэнийгээ проблематика, геройнуудыень, жанрова онсо шэнжыень зэргэсүүлжэ, сасуулжа һураха;
- шудалан үзэһэн зохёолоо литературы шэглэлтэй тэнсуурилжэ һураха, тэрэ зохёолойнгоо литературы хүгжэлтэдэ хэды шэнээн удха шанартай байһаниие тайлбарилжа һураха;
- эпическэ зохёолой стилиин онсо шэнжэнүүдые тэрэ зандань үлоогоод, удхыень аман хэлээр хоорэжэ, бэшэмэл хэлээр дамжуулжа һураха;
- литературна зохёолнуудаар проблемнэ шэнжэтэй сочиненинуудые бэшэжэ һураха;
- литературна, кино- телеискусствын зохёолнууд тухай рецензинуудые бэшэжэ һураха;
- литературна ба публицистическэ темэнүүдтэ бэшэгдэһэн статьянуудай түсэбүүдые, аннотацинуудые, тезиснүүдые, конспектнуудые табижа һураха, литературна темээр рефератуудые бэшэжэ, докладуудые хэжэ һураха, олониитын ажабайдалай, искусствын асуудалнуудаар эмхидхэгдэһэн диспудуудтэ, зубшэн хэлсэлгэнуудтэ хабаадажа һураха;
- литературна-творческо шэнжэтэй бэшэмэл хүдэлмэринүүдые, очерк болон репортажнуудые зохёожо һураха;
- уран зохёолшын бэшэдэг маягай онсо шэнжые дамжуулан, уншаһан юумэндээ оорынгоо хандаса гарган, уран һайханай текстнуудые уран хурсаар, гоёор уншажа һураха.

Һурагшадай бэлэдхэлэй хэмжүүртэ табигдадаг эрилтэнууд

Литератураар бэлэдхэлэй уялгата хэмжүүр хадаа бүхы һурагшадай мэдэжэ, ойлгожо абаха заабол хэрэгтэй эгээн бага (минимална) мэдэсын, шадабариин ба уншалгын, культурын хэмжуур болоно.

Һурагшадай литератураар бэлэдхэлэй гол шухалань хадаа тэдэнэй уран зохёол мэдэлгэ болоно. Ондоогоор хэлэбэл, һурагшадай ном ехээр уншалга (начитанность) болоно.

Һурагшадай литература тухай мэдэсэтэй, анализ хэхэ шадабаритай болоходо тэдэнэй литературна зохёолнуудые хадуун абалга удхатай, бодолтой, эстетическэ шанар шэнжэтэй болоно.

Нурагшад юу мэдэхэ ёһотойб:

- уран найханай (художественна) образ, зохёолой темэ, идей, сюжет, композици гэхэн ойлгосонуудай гол шухала шэнжэнүүдые;
- хэлэнэй уран найруулгын арга зэбсэгүүдые (эпитет, зэргэсүүлгэ, метафора, олицетворени гэхэ мэтэнүүдые);
- шүлэглэмэл хэлэлгын (ритм, размер, строфа гэхэн) элементнүүдые;
- литературы» родуудай (эпос, лирикэ, драма гэхэн) гол шухала шэнжэнүүдые.

Иимэ юумэн тухай ойлгомжотой байха:

- шудалан үзэһэн зохёолойнгоо ямар сагта бии болоһон тухай, тэрэнэй уран зохёолшын ажабайдалтай, амин нюуртай нягта холбоотойе мэдэжэ байха.

Нурагшад ямар юумэ хэжэ шадахаб:

- уншаха ба шудалан үзэхэ гэжэ хараалагдаһан эпическэ ба драматическа зохёолнуудай геройнуудта характерисгикэ ба сэгнэлтэ үгэжэ, тиихэдээ тэдэнэй адлирхуу, юрэнхы, тусхайга талануудын элирүүлжэ, нэгэ гү, али хэдэн зохёолнуудай геройнуудые сасуулжа, зэргэсүүлжэ шадаха зэргэтэй;

шудалан үзэһэн зохёолойнгоо идейно-нравственна удха элирүүлжэ, тайлбарилжа шадаха, зохёолой гол шухала эпизодуудые, сценэнүүдые элирүүлжэ, анализ хэжэ шадаха, тэдэнэй хоорондохи харилсаа ойлгожо шадаха болоно;

- зураглан харуулһан юумэндээ авторай хандалга ойлгожо шадаха, шудалан үзэһэн зохёолойнгоо геройнуудта, событинуудтань үндэһэ баримтатой сэгнэлтэ үгэжэ шадаха;
- уран зохёолой бэшэгдэһэн ус сагайнгаа ба мүнөөнэй үе сагтай холбоогой байһаниие тайлбарилжа шадаха, ондо ондоо уран зохёолшодой зохёолнуудай тематикын адлирхууэ элирүүлжэ шадаха;
- шэнжэлэн үзэһэн ба бэеэ даагаад уншаһан зохёолнуудайнгаа али нэгэн родой ба жанрай байһаниие элирүүлжэ шадаха;
- шэнжэлэн үзэхэ гэжэ хараалагдаһан зохёолнуудай гол шухала эпизодуудай ба сценэнүүдэй удха дэлгэрэнгыгээр, үгышые наа хуряангыгаар хоорэжэ шадаха;
- проблемнэ асуудалда аман ба бэшэмэл хэлэлгээр дэлгэрэнгы харюу үгэжэ шадаха;
- литературна гү, али публицистическэ темэнуудээр сочинени бэшэжэ шадаха;
- бэеэ даагаад уншаһан зохёол тухайгаа отзыв бэшэжэ шадаха, тиихэдээ геройнуудтань, событинуудтань ямараар хандажа байһанаа харуулжа шадаха;
- шэнжэлэн үзэһэн зохёолоо гү, али хэһэгыень ямар жанрта хамаатай байһанииеень хараадаа абан, уран хурсаар уншажа шадаха.

6 класс. Нуралсалай тематическа түсэб

№	Название разделов и тем	количество часов			
		всего	теорет.	практич.	контр.работы
1	Уран зохеол-үын искусство	1	1		
2	Арадай аман зохеол				
3	Онъһон ба хошоо үгэнүүд	2	1	1	
4	Таабаринууд	1	1		
5	Буряд арадай аман зохеолой ёһо гуримай поэзи	2		5	1
6	Тоонто тайха,милаан, хорюул сээр тухай	1			
7	Домог,үльгэр тухай ойлгосо	1			
8	Дэлхэй бии болоһон тухай	1			
9	Үльгэр тухай ойлгосо	1			
	Аламжа Мэргэн	5			
10	Ниитэ монголой уран зохеол	1			
11	Оюун түлхюур	1			
12	Һургаалай зохеолнууд тухай	1			
13	Сажа Бандида Гунгаажалцан	1			
14	Мэргэн һайниие мэдэхэ тухай	1			
15	Ухаатай зониие мэдэхэ тухай	1			
16	Муу зониие мэдэхэ тухай. һайн ба муу хоёрые мэдэхэ тухай				
17	Муу ябадалые мэдэхэ тухай				1
18	Юрын юумые мэдэжэ ябаха тухай				
19	Юрын ажабайдалай асуудалнуудые мэдэхэ тухай				1
20	Юрын ябадалые мэдэхэ тухай				

21	Номоор ябаха ёно журам тухай				
22	Ринчен Номтоев	1			
23	"Аршаанай дунал" гэгээн тайлбари зохеол тухай				
24	"Шэдиитэ хүүр"	1			
	XX зуун жэлэй буряад уран зохеол	1			
25	Уяанга гү, али уяангата зохеол тухай. Пейзажна уяанга	1			
26	Хэлэнэй уран аргууд.	1			
	Зэргэсүүлгэ				
	Эпитет				
	Метафора				
	Олицетворени				
27	Эхэ орон	1			
28	В.К.Петонов "Минии Росси"	1			
29	Б.Д.Абидуев	1			
	" Сонхоор малайхан нара"				
30	Д.З.Жалсараев "Эхэ тухай дуун"	1			
	Үргэлжэһэн зохеол тухай	1			
31	Ц.-Д.Ж-Б Дамдинжапов	2			
	"Юрын буряад эхэ"				
32	С.С.Цырендоржиев "Шобоодой"	1			
33	Л.Д.Тапхаев "Фермын үхибүүд"	1			
34	Ч.Ц.Цыдендамбаев "Шэнэ байшан"	1			
35	Хани нүхэсэл				
36	Ч.Цыдендамбаев "Талын аадар"	1			
37	Ж.Б.Балданжапон "Алханын нюусанууд"	2			
38	Түрэл нютагайм байгаали				

39	Ц.Н.Номтоевв "Эдэбхи"	1			
40					
	Г.Х.Базаржапова-Дашеева "Зунай үдэш". "Нара хүлээнэб"	1			
	Басни тухай ойлгосо	1			
	Б.Б.Базарон "Эрдэмтэ эрбээхэй"				
	Э.С.Манзаров "Золдоо хатархан зомгоон"	1			
	Баллада тухай ойлгосо	1			
	Ц.Ц.Дондогой "Гэр тухай баллада"				
	Хүүгэдэй драматическа буряад уран зохеолой онсо шэнжэнүүд	1			
	М.Ж.Батоин "Хүхэ зүхэтэй үнэгэн"				
	Бүхы дээрээ	34			

Нуралсалай ба методическа материалнууд
(Учебно-методические средства обучения)

Нурагшын литература:

2. 1) Жамбуева Ж.Ц., Цыренова Ц.Б.Х.Г.Цыденова
Буряад литература 6 классай нуралсалай ном. Хоёр хуби: Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2018 он
- 2) Буряад литератураар тестнууд.
- 3) «Булагай эхин» үхибүүдэй хрестомати: Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2008 он
Багшын литература:
 1. Буряад нургуулийн программа. Буряад литература, Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2009.
 2. Батоев Б-Д Б, Доржиев Д-Н Д, Балданов С.Ж, Ошоров С.Г, Патаева В.Д «Буряад хэлэн болон литератураар дунда нургуулийн нуралсалай заршам» Улаан-Үдэ «БГУ», 2004
 3. Будаев С.Д, Жанчипова Ц.С, Буряад литература 5 класста үзэхэ ном: Митупова Д.Х, Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2011.
 4. Буряад литератураар тестнууд.
 5. Дареева О.А, Богомолова О.И, «Путешествуем по Бурятии» Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2010.
 6. Махатов В.Б «Буряад уран зохёол зааха методико»
 7. Номтоева-Дансаранова Ц.Ц «Алтан гурбан үгэ» Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2010.

- 8.Портредүүд.
- 9.Планшедүүд.

10.Санжадаева Г.С «Новые технологии на уроках литературы»

Научно методическое пособие .,Улан-Удэ «Бэлиг»,2006

11.Санжадаева Г.С «Методика анализа художественной прозы» Улан-Удэ,2008г.

12.Санжадаева Г.С, Пашина Н.В, Казарцева И.В «Уроки литературы в современной школе на основе педагогических технологий» Улан-Удэ, 2007г

13.Хрестоматия « Булагай эхин»

14.Шагдаров Л.Д, Хомонов М.П, «Буряад, ород оньһон, хошоо үгэнүүд» Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2008.

15.Буряад хэлэ үзэхэ сахим (электронно ном) 2 хуби

16. Буряад хэлэн дээрэ сайтнууд: <http://buriadxelen.com/>; <http://www.referun.com>

Мультимедийные пособия

1. Soyol.ru. Режим доступа: <http://soyol.ru/bur/>
2. XX зуун жэлэй эхин усын буряад уран зохоёл [Электронный ресурс] : хрестоматия / М-во образования и науки Респ. Бурятия ; [сост. Л. Ц. Халхарова] ; рец.: С. Ж. Балданов, Г. Ц. Бадиева. - Электрон. текстовые дан. - Улан-Удэ : Бэлиг, 2009. Режим доступа: <http://www.library.bsu.ru>.
3. Аудиобиблиотека бурятской литературы. - Улан- Удэ: 2016.
4. Буряад хэлэн [Электронный ресурс] : электрон. учебник бурят. яз.: [на бур. яз.] / М- во образования и науки Респ. Бурятия. - Улан-Удэ : Сансар, 2006.
5. Буряад литература: XX зуунжэлэй нэгэдэхи хахад [Электронный ресурс] : хрестоматия / Федер. агентство по образованию, Бурят. гос. ун-т; [сост. Л. Ц. Халхарова] ; рец.: С. Ж. Балданов, Г. Ц. Бадиева. - Электрон. текстовые дан. - Улан- Удэ : Изд-во Бурят. ун-та, 2009. Режим доступа: <http://www.library.bsu.ru>.
6. Буряад-монгол номой һан. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://nomoihan.com/>
7. Бурятика: Электронная библиотека. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://buriatika.ru/jirbis2/>
8. Гэсэр : бурятский героический эпос [Электронный ресурс] : справ.-библиогр. DVD / Нац. б-ка Респ. Бурятия, Информ. центр культ. туризма. - Улан-Удэ : Нац. б-ка Бурятии, 2006.
9. Из золотого фонда бурятской литературы. «Серябряные капли». [Электронный ресурс] : CD. Улан-Удэ: «Сансар», 2002.
10. История бурятской книги [Электронный ресурс] : справ.-библиогр. CD / Нац. б-ка Респ. Бурятия. - Улан-Удэ : [б. и.], 2009. - 1 эл. опт. диск (CD-ROM). -

(Бурятия - территория культуры).